

INSTITUTUL REVOLUȚIEI ROMÂNE DIN DECEMBRIE 1989

REVOLUȚIE ȘI TRANZIȚIE

ÎN SOCIETATEA ROMÂNĂ CONTEMPORANĂ
ABORDĂRI INTERDISCIPLINARE

Volumul conferinței anuale a IRRD
2017

Coordonatori:
Constantin Hlihor
Andreea – Iuliana Bădilă

INSTITUTUL REVOLUȚIEI ROMÂNE DIN DECEMBRIE 1989

REVOLUȚIE ȘI TRANZIȚIE

ÎN SOCIETATEA ROMÂNĂ CONTEMPORANĂ
ABORDĂRI INTERDISCIPLINARE

Volumul conferinței anuale a IRRD
2017

Coordonatori:
Constantin Hlihor
Andreea – Iuliana Bădilă

IRRD '89
2019

Copertă și tehnoredactare: Alina Vlăsceanu
Redactor: Sorin Staicu

© 2019, Editura IRRD 1989, București
Toate drepturile asupra acestei ediții sunt rezervate
IRRD 1989

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
INSTITUTUL REVOLUȚIEI ROMÂNE DIN DECEMBRIE 1989
(București)

Revoluție și tranziție în societatea română contemporană : volumul conferinței anuale a IRRD, 2017 / Institutul Revoluției Române din Decembrie 1989 ; coord.: Constantin Hlihor, Andreea-Iuliana Bădilă. - București : Editura Institutului Revoluției Române din Decembrie 1989, 2019

ISBN 978-606-8684-29-1

I. Hlihor, Constantin (coord.)
II. Bădilă, Andreea-Iuliana (coord.)

CUPRINS

Cuvânt înainte..... 7

Capitolul I.

Revoluția Română din decembrie 1989. Între memorie, percepție și istorie

Dr. Constantin Hlihor: *Arc peste timp. De la Revoluția Unității Naționale din 1918 la Revoluția din Decembrie 1989*..... 13

Alexandru Andrei Micu: *O istorie socială a deceniului schimbării. Originile anticomunismului est-european și iminența revoluțiilor*..... 38

Cojocaru Mihai-Cosmin: *Impactul răsturnării geopolitice din anul 1989 asupra statului de Mare Putere al Uniunii Sovietice*..... 51

Dr. Cristian Chirca: *Blocul socialist în evaluările strategice ale Kremlinului*..... 61

Dr. Andreea-Iuliana Bădilă: *Considerații asupra revoltei anticomuniste de la Brașov din 15 noiembrie 1987*..... 69

Dr. Alexandru Grigoriu: *Revoluția Română în paginile Internațional Herald Tribune. Aspecte*..... 81

Capitolul II.

Tranziție și premisele schimbării în societatea română postdecembrie 1989

Dr. Ioan Dragoș Mateescu: *România între Revoluție și Tranziție. O opinie*..... 109

Dr. Anamaria Sima: *Vremurile grele ale „Epocii de Aur”. Viața cotidiană în anii premergători căderii regimului comunist din Români*..... 123

Anne Marie Jugănar: *Din istoria tranziției partidelor politice post Revoluția din Decembrie 1989. De la FDSN la PDSR*..... 135

Dr. Ion Bucur: *Destructurarea FSN. Războiul rozelor*..... 152

Cuvânt înainte

Au trecut aproape trei decenii de la prăbușirea regimului de dictatură instaurat în România după cele de-al doilea război mondial. În această perioadă cercetătorii din domeniul istoriei recente, politologi, sociologi și specialiști în domeniul tranziției economice și sociale au cercetat fenomenul revoluției și procesele trecerii spre un nou model de societate sub toate aspectele încât s-ar putea spune că la momentul desfășurării celei de-a doua conferințe anuale a IRRD din octombrie 2017 s-a ajuns la o etapă de maturizare academică.

Pe de o parte, în studiile consacrate revoluției române din Decembrie 1989 s-a reușit, în bună parte, să se depășească atât din punct de vedere teoretic, cât și din punct de vedere metodologic, agenda îngustă de cercetare a fenomenului cu accent pe descriere, narare a unor fapte și evenimente respectând cronologia și dinamica evoluțiilor, și s-a pus accentul pe abordări interdisciplinare prin utilizarea unor tehnici și metode specifice disciplinelor științifice de la granița istoriei. Pe de altă parte *Revoluția din Decembrie 1989* a fost parte a unui proces mai larg, ce a cuprins o mare parte a continentului european, Uniunea Sovietică și societăți din alte regiuni ale lumii, ceea ce i-a determinat pe istorici, și nu numai pe ei, să-și depășească aria de cercetare de la cadrul național spre arii și regiuni mai largi, regionale și chiar globale.

Dezbaterile care s-au desfășurat în cadrul celor două secțiuni au scos în evidență un aspect legat de sursele de informare pentru analiza evenimentelor din decembrie 1989. Majoritatea participanților au subliniat rolul arhivei și mai ales accesul la informații pentru a se desprinde noi aspecte și contexte ale prăbușirii regimului comunist. Intrarea Justiției ca instituție care să aducă un „plus” în „ecuația” aflării adevărului istoric în legătură cu unele evenimente și fapte petrecute în zilele lui decembrie 1989 nu numai că a creat noi piedici pentru istoric în efortul său de cercetare și analiză a dosarelor Revoluției, dar a condus și la o confuzie de ordin general. *Adevărul juridic* nu poate substitui sau înlocui *adevărul istoric*¹! Se observă că în rândul opiniei publice este o mare

¹ A se vedea pe larg, Giorgio Resta, Vincenzo Zeno-Zencovich, *Judicial „Truth” and Historical „Truth”: The Case of the Ardeatine Caves Massacre*, în „Law and History Review”, Vol. 31, No. 4

așteptare ca justiția să decreteze ce este adevărat și ce este fals și minciună în istoriografia Revoluției Române din Decembrie 1989, ceea ce nu este în acord cu nevoia de cunoaștere a adevărului istoric. Din această perspectivă istoricii trebuie să-și folosească cunoștințele pentru a lumina preocupările opiniei publice din societatea contemporană, dar nu în grila unui partizanat politic și ideologic.

Cercetarea unui asemenea proces, cum a fost revoluția română, nu se poate face plecând de la ideea, tot mai larg împărtășită astăzi, potrivit căreia „istoria este cel mai bine scrisă cu puțin”², ci multiplicând sursele de informare și lărgind gama de instrumente și tehnici de analiză. Dacă în anul 1938 când Crane Brinton își publica lucrarea sa de referință *Anatomy of Revolution* el avea la dispoziție aproximativ 30 de lucrări din care să poată studia conceptul de revoluție în istoria universală³. Astăzi susele s-au multiplicat de sute de ori⁴ și provin din toate domeniile de cercetare academică de la socio-uman și istorie pînă la cele ale științelor exacte. Este doar una dintre motivațiile pentru care în dezbateri au fost acceptate pe lîngă abordările de ordin clasic⁵, studii și analize care au vizat cercetarea comparativă a proceselor revoluționare pe perioada lungă a istoriei⁶, analiza contextului intern și internațional din perspectivă sociologică⁷, a strategiei și diplomației unei mari puteri în politica

(November 2013), p. 843-886; Francesco Viola, *The Judicial Truth*, în „Persona y Derecho”, no. 32, 1995, p. 249-266; Constantin Hlihor, *Imaginea Revoluției Române din Decembrie 1989 Între controversă istoriografică și reprezentare ideologică în memoria socială*, în „Caietele Revoluției”, Nr. 4 (59)/2015, p. 8-18; idem, *Revoluția Română din Decembrie 1989 și percepția ei în mentalul colectiv. Obiectivitate și subiectivitate. Neutralitate și părtinire. Studii*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2014, p. 17-46;

² R. R. Palmer, *The Age of the Democratic Revolution*, în L. P. Curtis, Jr., ed., *The Historian's Workshop: Original Essays by Sixteen Historians*, New York: Knopf, 1970, p. 172.

³ Crane Brinton, *The Anatomy of Revolution*, New York, 1938.

⁴ William E. Lipsky, *Comparative Approaches to the Study of Revolution: A Historiographic Essay*, în „The Review of Politics”, Vol. 38, No. 4 (Oct., 1976), p. 494-509.

⁵ Ion Bucur, *Destructurarea FSN. Războiul rozelor*, în *Revoluție și tranziție în societatea română contemporană. Volumul conferinței anuale a IRRD*, 2017, p. 152-172; Dr. Andreea-Iuliana Bădilă, *Considerații asupra revoltei anticomuniste de la Brașov din 15 noiembrie 1987*, în *op. cit.*, p. 69-80.

⁶ Dr. Constantin Hlihor, *Arc peste timp. De la Revoluția Unității Naționale din 1918 la Revoluția din Decembrie 1989*, în *op. cit.*, p. 13-37.

⁷ Alexandru Andrei Micu, *O istorie socială a deceniului schimbării. Originile anticomunismului est-european și iminența revoluțiilor*, p. 38-50; Anamaria Sima, *Vremurile grele ale „Epocii de Aur”*. *Viața cotidiană în anii premergători căderii regimului comunist din România*, în *op. cit.*, p. 123-134.

internațională⁸ și nu în ultimul rând al jurnalismului⁹ și rolului jucat de media în cunoașterea evenimentelor¹⁰ care s-au petrecut în acele vremuri de revoluție și început de tranziție.

Prima secțiune prezintă un set de studii care oferă cititorului un posibil model explicativ al modului cum au apărut în societatea română condițiile care să conducă la apariția unei situații revoluționare factorii obiectivi și subiectivi care au determinat ca populația să nu mai suporte regimul de dictatură al familiei Ceaușescu și să se revolte, ca în final acestea să conducă la prăbușirea structurilor de putere și construirea unor noi specifice democrației liberale de tip occidental. Factorul extern, deși a contribuit la declanșarea evenimentelor, nu a jucat un rol determinant în victoria revoluției române ci a constituit cadrul favorabil care a permis schimbarea și în țara noastră. Revoluția din decembrie 1989 s-a produs pe fondul stării de nemulțumire a populației care nu mai putea suporta regimul la care era supusă. Bineînțeles, starea de revoltă a fost grăbită și de factori externi printre care schimbările de regim din celelalte state foste socialist – totalitare, de implicarea statelor din vest și a SUA¹¹. Media occidentale au relevat aceste aspecte în paginile jurnalelor și a presei audiovizuale. Edificator în acest sens este studiul semnat în acest volum de dr. Alexandru Grigoriu. Pentru o mai bună înțelegere a rolului jucat de revoluția română în reconectarea țării la modernitatea occidentală volumul oferă și o perspectivă comparativă pe perioada lungă a istoriei. Românii au intrat în secolul al XX-lea printr-o revoluție a realizării unității naționale depline (1918), care a creat premisele pentru accelerarea modernității societății românești și a ieșit din această epocă printr-o revoluție anticomunistă (1989) care a re-conectat țara la valorile occidentale. Aceste două momente – 1918 și 1989 – reprezintă un punct de cotitură pentru istoria românilor și a popoarelor din centrul și sud-estul continentului¹². Sunt două momente ale istoriei naționale care au declanșat schimbări de esență și rapide în sistemul politic și administrația centrală și locală, în economie, în

⁸ Dr. Cristian Chirca, *Blocul socialist în evaluările strategice ale Kremlinului*, în *op. cit.*, p. 61-68.

⁹ Anne Marie Jugănar, *Din istoria tranziției partidelor politice post Revoluția din Decembrie 1989. De la FDSN la PDSR*, în *op.cit.*, p. 135-151.

¹⁰ Dr. Alexandru Grigoriu, *Revoluția Română în paginile Internațional Herald Tribune. Aspecte*, în *op. cit.*, p. 81-108.

¹¹ Ionuț Cojocaru, *Rolul mass-media în Revoluția română din decembrie 1989*, p. 172-198, în „Clio 1989”, an III, nr.1(5)/2007, p. 194-195, citat de dr. Alexandru Grigoriu, *op.cit.*, în *loc. cit.*, p. 81.

¹² Constantin Hlihor, *Revoluție și tranziție la români într-un secol scurt (1918-1989)*, Editura Tritonic, București, 2017, p. 8.

mentalitate, în structura socială dar și în cultură și spiritualitate. Percepția acestora în mentalul colectiv este astăzi total diferită.

Cea de-a doua secțiune a dezbaterilor *Tranziție și premisele schimbării în societatea română postdecembrie 1989* a vizat analiza proceselor tranziției democratice, cu precădere în domeniul politicului. A judeca societatea din perspectiva tranziției în anii 1990 în România implică o raportare la ceea ce a fost în timpul comunismului și la ceea ce era de așteptat să fie în temeiul cerințelor exprimate de români în zilele lui Decembrie 1989 dar și a experiențelor istorice similare. Tranziția a inclus acele schimbări care sunt asociate cu efectele propriuzise ale proceselor de democratizare a unei societăți și dezvoltare a economiei de piață. Dezbaterile din cadrul conferinței au vizat în special latura politică a tranziției românești.

După înlăturarea dictaturii lui Ceaușescu, scena politică a evoluat cu rapiditate, de la entuziasmul dezrobirii de comunism la promisiunile de echitate, democrație și bunăstare capitalistă. Primul aspect al tranziției care s-a manifestat încă din primele zile ale primului an de libertate a fost pluripartidismul. Pe de o parte, liderii marcanți ai Revoluției, grupați în FSN, își fac cunoscută intenția de a se organiza în partid politic pentru a participa la viitoarele alegeri, iar pe de alta, reapar partidele istorice, din perioada interbelică – PNȚ, PNL și PSDR, care contestă locul și rolul FSN în noua societate. Cititorii vor putea afla cum FSN a parcurs drumul de la organism al puterii revoluționare la partid politic devenit oficial partid politic pe 6 februarie 1990 cu frământări, (re)organizări și schisme chiar de la unii dintre liderii săi fondatori¹³. Aceste informații vor putea fi puse în balanță cu analizele și concluziile istoricului care a cercetat același fenomen – evoluția principalei formațiuni politice născute în zilele revoluției române.¹⁴ În această frământare politică de mare complexitate forțele politice angrenate în bătălia pentru putere și-au manifestat din plin bunele intenții, dorința de ameliorare socială, de adoptare a unor soluții inspirate de modele vest europene, dar și ambițiile, dorințele de a accede la putere prin presiunea străzii, specifică democrațiilor noi, fragile sau a celor neconsolidate. În aceste condiții s-a cristalizat noua ordine politică a țării.

Constantin Hlihor
Andreea – Iuliana Bădilă

București, mai 2018

¹³ Anne Marie Jugănar, *Din istoria tranziției partidelor politice post Revoluția din Decembrie 1989. De la FDSN la PDSR* în *op. cit.*, p. 135-151.

¹⁴ Ion Bucur, *Destructurarea FSN. Războiul rozelor*, în *op. cit.*, p. 152-172.

Capitolul I

***REVOLUȚIA ROMÂNĂ
DIN DECEMBRIE 1989.
ÎNTRE MEMORIE, PERCEPȚIE
ȘI ISTORIE***

Arc peste timp.
De la Revoluția Unității Naționale din 1918 la
Revoluția din Decembrie 1989

Dr. Constantin Hlihor

Abstract

The 20th century was a century of revolutions. We usually think of revolutions in terms of banners and barricades, and the 20th century certainly witnessed social and political upheavals, including the Russian, Chinese, Iranian and anticommunist Revolutions. But many of the century's most lasting revolutions took place without violence. There was Revolutions in technology, science, and medicine utterly transformed the way people lived. Perhaps the greatest of all 20th century revolutions was those that hapened in political field. Through these revolutions it have been expanded human freedom to new groups of people and societies. Vast strides were made in civil rights, women's rights, and civil liberties. The Romanians have penetraded into this century through a revolution of the accomplishment of the national unity (1918), which created the premises for the acceleration of the modernity of the Romanian society and came out of this age through an anticommunist revolution (1989) that reconnected the country to the Western values. These two moments –1918 and 1989 – are a turning point for the history of the Romanians and the peoples of the central and southeast of the continent.

Keywords: national unity revolution, anti communist revolution, political upheaval, civil right, modernity,

Introducere

Românii au intrat în secolul al XX-lea printr-o revoluție a realizării unității naționale depline (1918), care a creat premisele pentru accelerarea modernității societății românești și a ieșit din această epocă printr-o revoluție anticomunistă (1989) care a reconectat țara la valorile occidentale. Aceste două momente – 1918 și 1989 – reprezintă un punct de cotitură pentru istoria românilor și a popoarelor din centrul și din sud-estul continentului¹. Sunt două momente ale istoriei naționale care au declanșat schimbări de esență și rapide în sistemul politic și în administrația centrală și locală, în economie, în mentalitate, în structura socială, dar și în cultură și în spiritualitate. Percepția acestora în mentalul colectiv este astăzi total diferită. Uneori, așa cum sunt reflectate în media scrise și audiovizuale, dar și în istoriografie, momentele 1918 și 1989 au fost prezentate cu un grad mare de generalizare, alteori au fost estompate sau chiar deformate sub influența și impactul unor elemente de contextualitate și de interese politice interne/internaționale, și nu în ultimul rând de cele ideologice și convingeri doctrinare. Interesele politice de moment și convingerile ideologice au determinat apariția atât în centrul imaginii Marii Uniri cât și al Revoluției din Decembrie 1989 a *Ceva* care a înlocuit un *Altceva* dictat de interesele de moment ale liderilor politici aflați la conducerea țării cu un efect devastator asupra adevărului istoric. Pentru momentul Marii Unirii din 1918 edificatoare în acest sens este dispariția din imaginea/reprezentarea lui în istoriografie sau în discursul public al unor liderii de prim-plan, cum a fost Iuliu Maniu, sau chiar a unui moment din procesul realizării unității naționale, cum a fost cazul unirii Basarabiei în istoriografia românească din primii ani ai regimului comunist². Factori subiectivi, interese politice sau convingeri ideologice au determinat și conturarea unei imagini în mentalul colectiv actual al societății române a revoluției din decembrie 1989 total diferite în raport cu ceea ce își reprezentau românii în momentul răsturnării regimului comunist. Mulți dintre liderii care în decembrie au jucat un rol determinant în evenimentele din decembrie astăzi sunt puși într-o lumină cu totul diferită! Desigur că nu putem ignora faptul că la acest proces au contribuit și unii factori ce țin de schimbările petrecute în mentalul colectiv pe perioada „lungă a istoriei”. Istoricii și specialiștii din

¹ Constantin Hlihor, *Revoluție și tranziție la români într-un secol scurt (1918-1989)*, Editura Tritonic, București, 2017, p. 8.

² Ibidem, p. 119-189.

domeniul comunicării și al sociologiei istorice consideră că prin trecerea timpului imaginea tuturor marilor revoluții din istoria universală a fost modificată, iar cazul revoluției franceze din 1789 pare a fi un exemplu clasic³ și că nu putem trece cu vederea că în asemenea evenimente „Asemeni lui Saturn revoluția își devorează proprii copii”⁴.

Din această perspectivă, interesant este de înțeles raportul dintre istorie, memorie și părtinire, mai ales, pentru demersul nostru de a înțelege de ce și cum au evoluat percepțiile românilor privind „unirea cea mare” și revoluția din decembrie 1989 atât la nivelul elitelor cât și al opiniei publice. Preocupare firească dacă ținem seama că în evoluția societății „Există evenimente naționale care modifică în același timp existența tuturor. Acestea sunt rare, dar pot oferi tuturor oamenilor dintr-o țară puncte de reper în timp”⁵, deoarece „Istoria ne oferă narațiuni care ne spun cine suntem, de unde venim și mai ales unde trebuie să ajungem”⁶. Astfel de evenimente rare au fost atât *procesul de desăvârșire a unității naționale în 1918*, cât și cel al *răsturnării regimului Nicolae Ceaușescu în 1989*. Și, dacă vedem istoria și ca pe o narațiune/storytelling⁷ care este reînnoită în timp prin efortul de *recreare* a imaginilor unor evenimente în memoria colectivă, putem lesne înțelege manipularea prospectivă a istoriei de către elite. Altfel spus, de-a lungul anilor au fost realizate mutații importante la nivelul memoriei colective fie prin accentuarea unui discurs ideologic de tip hipernaționalist sau radical anticomunist⁸, fie prin impunerea unuia de tip marxist sau mai nou a unuia de tip globalist și integraționist nivelator.

³ A se vedea, Charles Walton, *French Revolutionary Studies: Challenges and Potential Ways Forward*, în Alex Fairfax-Cholmeley, Colin Jones, eds., *New Perspectives on the French Revolution*, e-France, volume 4, 2013, p. 9-11; Peter R. Campbell, *Redefining the French Revolution. New directions, 1989-2009*, în „H-France Salon”, Volume 1, Issue 1, No. 2, online <https://www.h-france.net/Salon/Salon1Campbell2.pdf>, accesat la 12 septembrie 2017.

⁴ Apud, Thomas Prasch, *Cannibalism as cultural critique*, în Cynthia J. Miller, A. Bowdoin Van Riper, eds., *What's Eating You?: Food and Horror on Screen*, Bloomsbury Publishing Inc., New York, London, Oxford, New Delhi, Sydney, 2017, p. 109.

⁵ Maurice Halbwachs, *Memoria colectivă*, Editura Institutul European, Iași, 2007, p. 126.

⁶ James H. Liu, Denis J. Hilton, *How the past weighs on the present: Social representation of history and their role in identity politics*, în „British Journal of Social Psychology”, no. 44, 2005, p. 1.

⁷ A se vedea și Constantin Hlihor, *Decembrie 1989. Percepție și interpretare istorică*, Constantin Hlihor, coord., *Revoluția română din Decembrie 1989 și percepția ei în mentalul colectiv: obiectivitate și subiectivitate: neutralitate și părtinire. Studii*, Editura Cetatea Scaun, Târgoviște, 2014, p. 18-21.

⁸ A se vedea Florin Leontin Abraham, *Provocări epistemologice ale totalitarismului. O metodologie a studiului regimurilor comuniste*, Editura Muzeului Național al Literaturii Române, București, 2013, p. 142-191.

Aceste mutații au putut fi implementate uneori cu destulă ușurință la nivelul unor grupuri și categorii socio-profesionale sau politice, deoarece, așa cum afirmă unii specialiști, „gândirea umană se împarte între torentul impresiilor personale și diferitele curente de gândire colectivă”⁹. Este firesc să apară nuanțe și chiar reinterpretări ale unor fapte și evenimente istorice, inclusiv ale celor care au fost derulate în anul 1918. Problema esențială este în ce măsură adevărul istoric este aflat sau nu într-o relație corectă cu obiectivitatea istoriei ca realitate ontică a proceselor sociopolitice dintr-o societate. Orice istorie-narațiune conține și spiritul epocii în care evenimentele din trecut sunt aduse în memoria prezentului¹⁰, dar acest spirit nu trebuie să deformeze realitatea istorică pentru că așa este moda/interesul politic în acea societate la un moment dat. Recompunerea trecutului este întotdeauna, într-o oarecare măsură, prizoniera prezentului în care este făcută cercetarea evenimentelor. Acest lucru este valabil și pentru cercetarea evenimentelor din anul 1918. Rolul istoricului în transmiterea de cunoștințe și în menținerea memoriei sociale este esențială pentru a accepta trecutul, așa cum a fost, și pentru a merge mai departe. Organizarea memoriei implică selecția evenimentelor și definirea lor și, prin urmare, posibilitatea de a o orienta în loc de a face o dezbatere în privința clivajelor. În România, discursul despre trecut, în special cel legat de evenimentele care au condus la modernizarea și modernitatea societății române este în mod clar politic, determinat de o graniță care îi desparte pe cei care se definesc a fi naționaliști și văd în conservarea statului-națiune, în securizarea matricei identitare naționale, în promovarea culturii naționale și a identității etnice, soluții optime pentru orice comunitate umană care trebuie să ființeze într-o lume tot mai interdependentă economic și financiar¹¹ și cu toți contestatarii statului-națiune. Aceștia din urmă consideră că, sub impactul proceselor de globalizare, națiunea ca formă de organizare politică a unui grup uman, cât și conștiința națională, sunt produse „toxice” ale societății umane¹².

Prin urmare nu putem nega că există o relație între istorie și politică, între istorici și politicieni. Istoria joacă un rol în viața fiecărei persoane. Aceasta

⁹ Maurice Halbwachs, *op.cit.*, p. 106.

¹⁰ Constantin Hlihor, *op.cit.*, în *loc.cit.*, p. 66.

¹¹ Pierre Vercauteren, *La crise de l'état dans l'Union Européenne. Une sortie de crise par une refondation du sens?* online <http://www.diplomatie.gouv.fr/fr/IMG/pdf/FD001361.pdf>, accesat la 15 mai 2018; Paul Thibaud, *Nation et Europe dans XXe siècle. De la sacralisation négative à la sécularisation positive*, în „Politique Étrangère”, 3-4, 2000, p. 703-716.

¹² A se vedea Patrick McCarthy, Erik Jones, *Disintegration or Transformation? The Crisis of the State in Advanced Industrial Societies*, St. Martin's Press, 1995; Norberto Bobbio, *L'État et la démocratie internationale*, Complexe, Bruxelles, 1998; Thomas Fleiner-Gerster, *Théorie générale de l'État*, PUF, Paris, 1986.

determină cunoștințele noastre despre lumea din jurul nostru; ea ne oferă „lecții” și ne dă perspective rezultate din înțelegerea corectă a trecutului istoric mai ales a celui traumatic, care pot ajuta la definirea acțiunilor noastre pentru viitor. Unii au mers chiar până acum, pentru a spune că istoria este trecutul istoriei politice, iar istoria prezentului politicul în acțiune¹³. Dar nu putem să nu atragem atenția asupra faptului că există pericole enorme de interpretare greșită când faptele istorice intră în sfera politicii actuale. Istoriografia consacrată procesului istoric de la 1918 a fost puternic influențată de ideologia regimului instaurat după cel de-al Doilea Război Mondial mergând de la omisiune la deformare și minciună, iar cea consacrată evenimentelor din decembrie 1918 nu poate deocamdată să scape în totalitate de influențele partizanatului celor care doresc să nege caracterul revoluționar al acestora și le analizează prin teorii diverse de la cele ale conspiraționismului la cele ale loviturii de stat.

1. Valul revoluționar al anului 1918 și realizarea unității naționale depline a românilor.

Apariția valului revoluționar cu cele două componente ale sale a influențat decisiv destinul și istoria popoarelor din centrul și sud-estul continentului european, dar nu numai. Oamenii politici români trebuiau să răspundă acestei duble provocări, deoarece în societate erau confruntate două curente de idei cu implicații politice și ideologice. Unul dintre acestea a fost generat de elita intelectuală și politică în spiritul luptei pentru desăvârșirea unității naționale și al realizării unui regim de reală democrație. Națiunea devenea și în mentalul majorității elitei „doar corpul democrației, locul în care principiul consimțământului și ideea reprezentativă își găsesc sălaș”¹⁴. Efortul depus de elita românească în această direcție a fost văzut în entuziasmul și înflăcărarea care a cuprins societatea la anunțul mobilizării pentru a participa la un război. Profesorul Ioan Scurtu referindu-se la acest moment scria: „Vestea intrării României în război a fost primită cu entuziasm de populație, inclusiv de militari”¹⁵. Presa și memoriile contemporanilor au redat acea atmosferă, când oamenii se îmbrățișau de fericire, fiind convingși că victoria va fi totală și

¹³ Karl Duffek, Preface. *The Past Does Not Go Away*, în Hannes Swoboda, Jan Marinus Wiersma eds., *Politics of the Past: The Use and Abuse of History*, Renner Institute, 2009, p. 12, online https://www.socialistsanddemocrats.eu/sites/default/files/2856_EN_politics_past_en_090603_1.pdf, accesat la 15 mai 2018.

¹⁴ Cristian Preda, *Românii fericiți: vot și putere de la 1831 până în prezent*, Polirom, Iași, 2011, p. 37.

¹⁵ Ioan Scurtu, *N. Iorga despre intrarea României în primul război mondial*, online <http://www.ioanscurtu.ro/n-iorga-despre-intrarea-romaniei-in-primul-razboi-mondial/>, accesat la 20 septembrie 2017.

rapidă. Nicolae Iorga a salutat atunci intrarea României în război: „A sosit un ceas pe care-l așteptam de peste două veacuri, pentru care am trăit întreaga noastră viață națională, pentru care am muncit și am scris, am luptat și am gândit. A sosit ceasul în care cerem și noi lumii, cinstit, cu arma în mână, cu jertfa a tot ce avem”¹⁶. Contemporanii evenimentului au descris starea generală din București și alte orașe mari ale țării. Scriitorul Nechifor Crainic își amintea peste ani despre entuziasmul generat pe străzile Bucureștiului: „Orașul a început să vuiască puternic și dinspre Calea Victoriei se ridicau uragane de aclamații. Am alergat să delirăm cu mulțimea înnebunită de fericire”¹⁷. Ilie Bufnea, fost ofițer și participant activ la înfăptuirea idealului de unitate națională, descria atmosfera generată de hotărârea Consiliului de Coroană de la Cotroceni: „În jurul orei 18 s-a auzit marele clopot de la Mitropolie și clopotele altor biserici au început să sune, probabil pentru vecernie. Oamenii crezând că anunță mobilizarea, entuziasmul a devenit delirant. Strigătele cele mai puternice care se auzeau erau: Vrem Ardealul! Trăiască România Mare! Jos Austro-Ungaria! Trăiască Franța! Erau auzite și numele oamenilor politici care au cerut războiul: Filipescu, Take Ionescu, Delavrancea, Goga, Lucaciu, doctorul Cantacuzino, doctorul Istrati, Simion Mândrescu... Parcă toată lumea înnebunise de bucurie! Trăiam cu impresia că fiecare bucureștean vedea deja armata română, dacă nu la Tisa (măcar) dincolo de Carpați și Austro-Ungaria înfrântă”¹⁸. Același Ilie Bufnea, într-o lucrare publicată postum, caracteriza războiul purtat de România: „Războiul României era un război de necesitate națională impus de legile de dezvoltare politică, socială și istorică a națiunii, acceptat de conștiința românilor de pretitindeni. Era un război de factură nouă, expresie a solidarității naționale a tuturor românilor și a spiritului de revoluție, de eforturi constructive”¹⁹. Credința în idealul unității naționale și a modernizării regimului de democrație, nu a fost puternic zdruncinată de costurile campaniei și de suferințele retragerii în Moldova în toamna și în iarna anului 1916-1917, când s-au adăugat alte zeci de mii de vieți omenești la pierderile umane și materiale ale campaniei militare contra Austro-Ungariei.

Cel de-al doilea curent alcătuit din ideile de dreptate socială și libertate politică pentru toți cetățenii țării nu era predominant în societatea

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ Nichifor Crainic, *Zile albe. Zile negre*, Ediție îngrijită de Nedec Lemnaru, Casa Editorială Gândirea, București, 1991, p. 117.

¹⁸ Apud, Ioan I. Șerban, *Un manuscris inedit despre activitatea lui Octavian Goga în România în anii Primului Război Mondial*, p. 193.

¹⁹ Ilie Bufnea, *Revoluția de eliberare națională a Transilvaniei. Unirea (1914 – 1918)*, Editura Marist, Baia Mare, 2010, p. 92.

românească, dar avea să fie manifestat tocmai ca urmare a disfuncționalităților sistemului politic și a inegalităților flagrante din viața socială. În istoriografia românească acest aspect a fost când supraevaluat și exagerat din motive lesne de înțeles în timpul regimului comunist²⁰, din rațiuni care nu țin de știință, ci de un comportament „corect politic” al istoricilor din perioada de tranziție postcomunistă²¹. Influența acelor idei nu a atins o masă critică în societate și nu a pus în pericol existența regimului politic din România acelor ani, dar nici nu pot fi trecute cu vederea atunci când analizăm reformele politice și sociale, cu caracter revoluționar pentru o societate cum era cea românească. Nu ne propunem să analizăm toate cauzele care au determinat o asemenea evoluție, ci doar să punctăm faptul că ideile de dreptate socială și libertate politică au fost înțelese de marea masă a românilor ca venind odată cu îndeplinirea idealului de unitate națională. Acest lucru este reliefat de însăși presa socialistă imediat după încheierea războiului. În ziarul *Glasul Muncii* „organ muncitoresc independent, redactat și condus de un comitet de meseriași din Câmpina” putea fi citit: „Muncitorul a răbdat în liniște și cu durere în sufletul lui, tot timpul războiului, și-a zis, după ce se va încheia pacea, voi cere drepturile mele, pe cari nădăjduiesc, că nu se vor refuza. Îmi aduc aminte că purtarea muncitorilor din timpul războiului și-a adus laude chiar de însuși Generalul Iancovescu, fost ministru de războiu [...]”²².

La o sută de ani de la producerea evenimentelor, când factorul politic sau ideologic nu mai contează în aprecierea evoluțiilor anului 1917 și a zilelor care i-au urmat, putem aprecia că *sensul* a fost imprimat de modul în care clasa politică, în cvasimajoritate, a reacționat și a gestionat acele evenimente. Nu a fost produsă o revoluție socială, ci una a *construcției și desăvârșirii unității naționale și a reconstrucției unui regim de democrație* așa cum s-a întâmplat, cu unele excepții, fostele imperii multinaționale. Datorită acestei elite a fost evitată revoluția socială care ar fi pus în pericol nu numai idealul desăvârșirii

²⁰ A se vedea, Clara Cușnir-Mihailovici, *Mișcarea muncitorească din România între anii 1917-1921. Crearea P.C.R., I.I.P.*, Editura Politică, București, 1960; Georgeta Tudoran, *Socialiștii români în confruntări politice. 1918-1921*, Editura Junimea, București, 1982; Nicolae Jurcă, *Istoria social-democrației din România*, Editura Științifică, București, 1994.

²¹ A se vedea, Dan Drăghia, *Proletariatul la putere: impactul Revoluției din Octombrie asupra socialismului românesc*, în „Studia Politica. Romanian Political Science Review”, vol. 12, nr.3, 2012, p. 413-434, online http://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/44881/ssoar-studiapolitica-2012-3-draghia-Proletariatul_la_putere_impactul_Revoluției.pdf?sequence=3 accesat la 14 mai 2017.

²² ANR, Fond Mișcarea Sindicală din Regiunea Prahova 1912-1942, Rola 312, cadrele 375, 378, citat de Dan Drăghia, *op.cit.*, în *loc. cit.*, nota 2, p. 418.

construcției statului națiune, ci însăși existența statului român ca actor politic în viața internațională. În acele momente Monarhia, Guvernul și Parlamentul au înțeles și au apreciat corect dubla presiune sub care era statul român. Una internă generată de nevoile de modernizare și o alta generată de evoluțiile militare de pe frontul din Moldova, dar și de cele de ordin geopolitic rezultat al radicalizării revoluției ruse și bolșevizării ei. Astăzi reacția elitei politice românești la dubla criză a societății românești poate fi percepută, din punct de vedere istoric, ca fiind specifică unei *revoluții de tip sistemic*. În epocă acest concept nu exista, iar pe de altă parte nici regele Ferdinand I și nici liderii principalelor partide politice nu aveau conștiința că acționează potrivit unei scheme de acțiune de tip revoluționar. Conceptul de revoluție în epocă era asociat cu ideea de revoluție socială și violență politică pentru răsturnarea de la putere a unui regim politic. Acest cadru de interpretare generat de teoria revoluției sistemice a fost conceput în a doua parte a secolului trecut și îl considerăm adecvat pentru o posibilă *reinterpretare* a evenimentelor din România anilor 1917-1918²³. Elita românească a avut inteligența să reacționeze potrivit cu evoluția evenimentelor politice și militare pentru a împiedica apariția unei situații revoluționare de tipul celei bolșevice din Rusia. Au înțeles faptul că atât timp cât statul este slab prin forța împrejurărilor în care trebuie să acționeze „el trebuie să caute aprobarea maselor; Trebuie să obțină un consimțământ bazat pe voința și înțelegerea liberă a maselor. Prin urmare, statul nu poate conduce masele decât prin mijloace mentale și intelectuale”²⁴. Prin aceste mijloace au fost menținute în mentalul colectiv ideile și idealul statului națiune și au fost combătute cele ale dreptății sociale realizate prin violența maselor în acțiuni revoluționare. Profesorul Stelian Manic de la Universitatea Adelaide (Australia) scria într-un articol publicat în presa de la Chișinău, în februarie 2010: „Se știe că miturile și ideile implementate în mintea unei națiuni pot fi atât foarte benefice, mobilizând-o la fapte mărețe, cât și extrem de contraproductive. Sunt benefice atunci când sunt generate din interiorul națiunii și nefaste atunci când vin din exterior, fiind implantate de dușmanii acestei națiuni”²⁵.

²³ Otto Bauer, *The Austrian Revolution*, in Ahmet Ersoy, Maciej Górny, Vangelis Kechriotis, *MODERNISM: THE CREATION OF NATION-STATES. Discourses of Collective Identity in Central and Southeast Europe 1770–1945: Texts and Commentaries*, volume III/1, online <http://books.openedition.org/ceup/2025?lang=en>, accesat la 14 mai 2017.

²⁴ *Ibidem*, p. 16-17.

²⁵ Dr. Stelian Manic, *University of Adelaide (Australia). Un alt fel de sârmă ghimpată: palma jandarmului român*, în „Timpul” din 28 februarie 2010, citat de Ion Constantin, *Gherman Pânteia între mit și realitate*, Editura Biblioteca Bucureștilor, București, 2010, p. 21, nota 6.